

STŘÍBRSKÁ MĚŠŤANKA A ZÁSOBOVÁNÍ HORNÍHO SLAVKOVA V POLOVINĚ 16. STOLETÍ

Vladimír Bystřický

Za někdy poněkud povrchní a příliš obecné bychom občas mohli označit naše dosavadní představy o každodenním životě mnoha českých raně novověkých měst a jejich obyvatel. Skrývají se v nich nejednou zajímavé osobní osudy našich zatím bezejmenných předchůdců či předků, stále se objevují nové tematické okruhy odborného zájmu, dosud nepoužité metodické přístupy i další nevytěžené prameny a podněcují vznik nezvyklých pohledů na problematiku. Mezi moderní vědou vcelku málo propracované a přitom z hlediska kvantity dochovaných zpráv slibné náměty patří i různé otázky z historie města Stříbra. Poměrně na jedné straně rozsáhlá pramenná základna je zde zároveň leckdy i mezerovitá a roztříštěná, takže její vytěžování vyžaduje množství drobné mravenčí práce, opatrného hodnocení dosažených výsledků a trpělivého skládání mozaikovitého obrazu. I tak si musíme být stále vědomi podmíněnosti závěrů, k nimž se dopracujeme a jež mohou být ovlivněny řadou atypických okolností.

Mezi stříbrskými obyvateli kolem poloviny 16. století může naši pozornost mezi jinými upoutat zčásti už svým rodinným prostředím, ale ještě spíše svou vlastní ekonomicky zaměřenou a zejména pro tehdejší ženy spíš neobvyklou aktivitou, směřující navíc k rozsáhlejšímu podnikání, měšťanka Anna Pitrušková. Jak je pro tu dobu časté, o jejích osobních údajích máme jen málo zpráv, a to ještě mnohdy pouze odvozených z různých nepřímých zmínek, ale pro pochopení osobitosti naší protagonistky, stejně jako reality tehdejší měšťanské společnosti i postupů, které je třeba při podobném zkoumání zvolit, se musíme odhodlat zatížit čtenářovu pozornost nejprve pokusem o alespoň částečnou rekonstrukci Pitruškové životního běhu i rodinného zázemí.

Nevíme bohužel, kdy se paní Anna narodila a můžeme jen odhadovat, že se tak stalo někdy na počátku 16. století, neboť její otec, řezník Václav Špický je roku 1528 uveden již spolu se svým zetěm Janem bakalářem truhlářem.¹ Nepochybně tu jde o manžela Anny Pitruškové, u něhož souhlasí jak křestní jméno, tak později vždy důsledně uváděný bakalářský titul. Nebyl-li tento Jan bakalář ženat nejprve s nějakou neznámou sestrou Anny (a pro tuto možnost nemáme žádné indicie), musela být Anna sama v této době již dospělou vdanou ženou. Roku 1555 měla bratry Jakuba Špického a Víta a dvě provdané sestry Mandalenu a Lidmilu s dalším potomstvem. O jejím manželovi, v dalších pramenech označovaném jako Jan bakalář (v originále většinou Baccl) Pitruška víme rovněž jen málo.

Zajímavý je na něm zejména jeho pravidelně uváděný titul bakaláře, který nebyl, jak se zdá, pouhou přezdívkou, neboť v kšaftu jinak nám neznámého Václava bakaláře z Turnova z přelomu let 1538-1539 nacházíme ve stříbrských testamentech té doby vcelku ojedinělé zmínky o knihách, totiž pokyny, aby z těch, které testující Václav má u sebe, si farář napřed vybral ty svoje, dále aby ty, které jsou bakaláře Pitrušky mu vrátil a naopak od něho převzal knihy, které má on. Ostatek má farář „podle své rozšafnosti“ rozdat „kohož by viděl, an by se učiti chtěl“².

Čím se však Pitruška živil, nemůžeme spolehlivě povědět. Zmíněné listy z roku 1528 hovoří pouze o tom, že se se svým tchánem a dalším sousedem

¹ Tyto údaje nacházíme v dále často citovaném konvolutu korespondence mezi stříbrskou městskou radou, případně tamním rychtářem a obdobnými úředníky města Horního Slavkova, uloženém ve Státním okresním archivu (dále SOkA) Sokolov se sídlem v Jindřichovicích, fond Archiv města (dále AM) Horní Slavkov, kart. 192, Korespondence s městem Stříbro 1528-1783 (dále jen Korespondence...), zde fol. 1 a 2 (dopisy ze Stříbra z 3. 11. 1528 – č.2 a z 24. 11. 1528 – č.1). Vedení i zaměstnancům tohoto i později uvedených archivů (SOkA Tachov, Státní oblastní archiv v Plzni) děkuji za ochotné zapůjčování a předkládání citovaných archiválií a laskavé poskytování potřebných informací i odborné literatury.

² SOkA Tachov, fond AM Stříbro, Kniha závětí 1495-1572, i.č. 180 (dále jen Kniha závětí...), fol. 54-54v. Stříbrské městské knihy, pokud byly dříve uloženy v Archivu města Plzně a tam dostaly inventární číslo, které zatím bylo používáno v literatuře, cituji podle tohoto čísla, zpravidla trojmístného. U ostatních jde o provizorní čísla, která mají v prozatímním seznamu pořízeném v novější době v tachovském archivu.

zaručil kladrubskému opatovi za dluh 23 kop 26 grošů míšeňských (v těchto měnových jednotkách se ve Stříbře v té době téměř výhradně počítalo a pokud v dalším textu není uvedeno jinak, vždy se rozumí míšeňské groše a jejich kopy) dvou řezníků z Horního Slavkova, ale téměř nic nenasvědčuje jeho další aktivnější účasti v této nebo jiné podobné záležitosti. Roku 1529 vymáhal blíže neurčený stříbrský bakalář na hornoslavkovském Nicol Fussetovi, o němž rovněž nic bližšího nevíme, nespecifikovaný dluh³ - věřitelem mohl, ale nemusel být Pitruška, který se ale zřejmě objevuje v podobných souvislostech ještě roku 1545. Tehdy údajně psal paní Schilinckin, měšťance z Horního Slavkova, podle oslovení své dobré přítelkyni, že velmi potřebuje peníze a prosí, aby mu po doručiteli dopisu poslala 50 tolarů, že jeho paní jí za nějaký čas pošle pálené víno a pak se navzájem vyrovnají⁴. Snad zde můžeme hledat počátky pozdější činnosti paní Anny, ne-li snad i jeden ze zdrojů příjmů jejího muže, avšak formulace listu není v tomto ohledu dostatečně zřetelná, nehledě na to, že jeho originál zatím není k dispozici.

Zajímavé, ale v souvislosti s Pitruškovým údajným bakalářstvím i trochu zvláštní je v dopise z 24. listopadu 1528 Pitruškovo označení jako truhláře, s čímž se jinde už takto nesetkáme. Jen roku 1544 kniha počtů purkmistra uvádí výdaj „od broušení pily Pitruškovi 2 gr 4 d/enáry/“, což by mohlo vzdáleně potvrzovat, že měl s truhlařinou, pilami apod. skutečně něco společného. O rok později brali radní od Pitrušky 6 žejdlíků vína na faru za 10 grošů a 2 denáry⁵ a výčet toho, čím si snad Pitruška vydělával můžeme asi uzavřít i zemědělskými

³ Korespondence ..., fol. 4 (1. 8. 1529).

⁴ Německy psaný dopis otiskli jako poněkud naivní doklad „německosti“ Stříbra ředitelé Prosek a Schrott v časopise *Unsere Heimat* 10, 1938, s.40 pod titulkem *Mies und Schlaggenwald* spolu s dalším listem z roku 1544. Zatímco písemnost z roku 1544 je uložena v *Korespondenci ...*, fol. 18, druhý dopis se mi nepodařilo nalézt. Uváděné reálie však odpovídají ostatním pramenům, jen podpis „Jhn Paul pitruschka“ je zřejmě z neporozumění chybně přečten z obvyklého „Jan Baccl Pitruška“, příp. „Pitruschka“.

⁵ SOkA Tachov, fond AM Stříbro, Kniha počtů purkmistra (dále jen Kniha počtů ...) 1526-1544, i.č. 184, fol.346 (rok 1544) a Kniha počtů ... 1544-1559, i.č.(nové) 26, fol. 13v (rok 1545).

aktivitami, jak bylo ostatně u mnoha, ne-li většiny tehdejších měšťanů včetně řemeslníků obvyklé. Přímý doklad o nich u Pitrušky nemáme, ale z jednotlivých zmínek, byť zapsaných již po předpokládaném datu Pitruškovy smrti, lze soudit, že se zabýval i zemědělskou výrobou. Podle níže citovaného kšaftu Jana Peldřimovského patřila Pitruškovi louka v Jirném jižně od města, kterou musel hájit proti jakémusi poškozování nepovolenými vjezdy vozků. Roku 1553 měla pak Anna Pitrušková, tehdy již několik let vdova, dvůr za hořejší branou⁶ a i když nevíme, zda jej užíval už její manžel, s ohledem na uvedené vlastnictví louky i s přihlédnutím k tomu, že těžko můžeme u vdovy, byť velmi agilní, předpokládat tak brzkou a navíc nikde nezachycenou koupi dvora, je jeho vlastnictví již Pitruškou velmi pravděpodobné.

Hlavní zdroj Pitruškových příjmů se nám tak přesto nepodařilo jednoznačně objasnit, zřejmě šlo o celou řadu různorodých činností. Nejsme schopni říci, zda v nich hrálo význačnější roli jeho vzdělání, ale nezdá se kupř., že by působil v městské škole, což by se pravděpodobně mohlo projevit ve zmíněném kšaftu Václava bakaláře z Turnova. Ke společenskému zařazení Jana Pitrušky je možno dodat, že v ne úplně dochovaných seznamech městské rady z let 1526-1550 a stejně tak mezi měšťany pověřenými zpravidla na rok různými úkoly při správě města a jeho majetku, tzv. úředníky nad prodejem soli, nad pivem, záduším apod. se s Pitruškovým jménem neseťkáváme. Při velké nejednotnosti v označování osob a zlomkovitosti údajů o nich v dobových pramenech nelze ovšem zcela vyloučit, že využitím dalších dokladů a jejich rozborem bude s Pitruškou dodatečně ztotožněn některý z nejméně tří dalších dnes ve Stříbře té doby známých Janů bakalářů s různými přízvisky (Křižanovský, Táborský, Ješek), či vůbec ještě někdo jiný. Oproti němu byl otec Anny Pitruškové, Václav Špický nejméně v roce 1529-1530 konšelem a později alespoň dvakrát zmiňovaným úředníkem a mladší bratr Jakub jednou konšelem a

⁶ SOkA Tachov, fond AM Stříbro, Kniha pozemková koupí a prodejů 1539-1594 (1598), i.č. 188 (dále jen Kniha pozemková ...), fol. 63: Říha pekař kupuje dům za hořejší branou mezi

osmkrát starším obecním. Rodina tedy nepatřila přímo mezi špičku stříbrských měšťanů, ale spíše bychom mohli hovořit o jejich dobrém či lepším průměru.

Podobné platí i o nám známých poměrech majetkových. Roku 1540 vlastnil Pitruška dům v neznámé hodnotě⁷. Pravděpodobně roku 1545 nebo 1546 pak koupil podle ceny nijak zvlášť výstavný dům v tzv. Veliké ulici od Jana Kantora Brodského za 130 kop, které splácel po 12 kopách ročně do roku 1548. Od roku 1549 se jako plátce až do splacení roku 1552 uvádí Anna Pitrušková⁸. Lze se tedy domnívat, že v roce 1548 nebo 1549 Pitruška zemřel (jeho testament ovšem není zaznamenán), Anna ovdověla a začala svoji samostatnou dráhu, neboť dále se její muž z pramenů vytrácí a naopak začínají zprávy o ní samotné.

Ještě než se začneme věnovat této kapitole, je třeba vrátit se ke stručné zmínce v knihách počtů, hovořící někdy v říjnu či listopadu 1545 bez dalších podrobností o zaplacení 12 grošů žákům, trubačům a kuchařům na Pitruškově svatbě, která sice zdánlivě nezapadá do kontextu dosavadního výkladu, ale ve skutečnosti nás uvádí do dalšího významného příbuzenského vztahu Anny Pitruškové. Ten se nám ovšem odkrývá až díky testamentu dlouholetého městského písaře Jana Peldřimovského, sepsanému na samém konci roku 1566 a potvrzenému po Janově smrti, k níž došlo 3. ledna 1567⁹. Je to kšaft výjimečný, Jan jej prý sepsal vlastní rukou, což učinili jen tři z víc než dvou set známých stříbrských testátorů a bylo to obvykle doprovázeno osobnějším vyzněním textu. Jeho autor pocházel z Pelhřimova a přišel do Stříbra zřejmě

dvory Pitruškové a Sedlářovým.

⁷ Ibid., fol. 6v.

⁸ Ibid., fol. 26.

⁹ Testament je zčásti dochován jednak v zápisu ve stříbrské Knize závětí ..., fol. 106v-107v a v druhém, nikoli zcela totožném znění ve Státním oblastním archivu (dále SOA) v Třeboni, fond Cizí rody Třeboň I, inv. č. 615, kart. 36 (sign. Peldřimovský z Výškořic 1), kopiář, fol. 6-9. Různost obou textů je zajímavá pro připravovaný diplomatický rozbor knihy závětí, pro nás je v tuto chvíli a zde významné, že z „třeboňského“ znění se dozvídáme o Anně Pitruškové jako matce Justiny, což ve „stříbrském“ textu chybí. V testamentu jsou zvlášť zmíněny Peldřimovského knihy, což bylo v tehdejších kšaftech ve Stříbře dosti řídkým zjevem. Měly být podle Peldřimovského přání dochovány synu Janovi, bude-li se chtít učit, na což měla dbát jeho matka. Třeboňskému archivu děkuji za poskytnuté informace i kopie.

právě roku 1545, neboť tehdy mu vystavila pelhřimovská městská rada zachovací list, v němž se u Stříbrských přimlouvala, aby mu přáli místo a byli na něj laskaví¹⁰. V té době se pravděpodobně Jan Peldřimovský také po první oženil s dcerou Anny Pitruškové Justinou, o níž se zmiňuje v „třeboňském“ znění svého testamentu a onen shora zmíněný lakonický zápis knihy počtů se nejspíš týká tohoto sňatku, kde Pitruška ovšem nebyl ženichem, ale svatbu vypravoval¹¹. Jan byl pak stříbrským městským písařem až do své smrti.

S tchyní Annou vycházel Peldřimovský zřejmě velmi dobře i poté, co se oženil, nepochybně po smrti Justiny, po druhé. V posledním pořízení doufá, že Anna Pitrušková, kterou zde nazývá „moje matka“ (o vlastní matce se přitom zmiňuje již jako o nebožce), neopustí jeho druhou manželku Dorotu, dceru Tomáše Krásného z Domažlic, v péči o dvě děti, které zanechává (vzhledem k nízkému věku obou bychom mohli soudit na předtím alespoň několikaleté soužití s Justinou, po níž zřejmě žádný sirotek nezůstal). Peldřimovský se přitom odvolává na to, jak Pitruškovou opatroval a pro ni pracoval a připomíná, že ona sama to zná, jak těžké bývají „případnosti nebohých sirotků“, o čemž spolu často rozmlouvali. Jednalo se mu jednak o dceru Zuzanu a zvláště pak o 5. března 1565 narozeného Jana. Ten se později stal pražským měšťanem a významným úředníkem české komory, jejím sekretářem. Již v mládí získal přídomek „z Výškořic“ a erb a v době vlády direktorů, jelikož byl osvědčeným praktikem, působil dále ve své funkci. Byl proto po porážce povstání odsouzen k smrti, ale nakonec omilostněn, avšak jako horlivý evangelík odmítl

¹⁰ SOA Třeboň, citovaný fond, kopiář, fol. 2.

¹¹ Při značné míře úmrtnosti v tehdejší době a rychle následujících dalších sňatcích stále nelze zcela vyloučit ani shora zmíněnou variantu, že Jan Pitruška byl původně ženat s jinou dcerou Václava Špického už zmíněného roku 1528 a s Annou se oženil později již jako s vdovou z jiného manželství a možná i matkou dcery Justiny. Pitruškovo otcovství nemáme nikde doloženo ani popřeno, ale není zde důležité.

konvertovat a roku 1627 i s rodinou emigroval do saského Freibergu, kde roku 1635 zemřel¹².

I tyto rodinné poměry a vztahy vypovídají mnohé o zázemí, v němž žila Anna Pitrušková, pohybující se mezi nikoli snad nejbohatšími, ale jistě slušně zabezpečenými a hlavně v tehdejších měřítcích vzdělanými osobami, lidmi s jistým rozhledem i kontakty, z nichž alespoň s bývalým zetěm, městským písařem ji pojily vztahy nad obvyklé srdečné. K tomu můžeme přidat i další spříznění, když Pitruškové bratr, již zmíněný Jakub Špický si roku 1550 vzal za ženu dceru Jana Telítky, mnohačetného primátora a v letech 1548-1563 královského a císařského rychtáře, jedné z nejvýznamnějších osobností stříbrského života té doby, který se kromě jiného nedlouho před tím pokoušel o širší podnikání v obchodě s kůžemi a jistě i on byl pro Pitruškovou jedním z těch, od koho mohla čerpat podněty pro své ne zcela standardní počínání¹³.

Ale vraťme se zpět do doby, kdy Anna Pitrušková ztratila manžela a začala se stavět na vlastní nohy. Jistý čas o ní nemáme žádné zprávy, jakoby se vpravovala do nové situace. Až po několika letech, roku 1552 se ve shora citované korespondenci stříbrské městské rady či rychtáře s obdobnými funkcionáři Horního Slavkova začíná objevovat její jméno v souvislosti s dodávkami páleného vína a pak i dobytka do této oblasti a rázem se stává nejčastějším objektem těchto jednání na víc než deset let. Celkem se tak stalo devětkrát a žádný z ostatních stříbrských účastníků těchto styků z let 1528-1618 nezaměstnával úřad vícekrát a častěji. Z druhé strany hornoslavkovský řezník Andrle či Andress (psáno i Endrle, Endres, přes různost psaní jména šlo zřejmě stále o tutéž osobu) se vyskytuje jen v letech 1538-1558 nejméně dvanáctkrát,

¹² Pohnutý život stříbrského rodáka líčí důkladně DOBIÁŠ, J.: *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí, díl III.1, Doba reformační, část II.1*, Pelhřimov 1950, s.238-248. Stručně o něm též STLOUKAL, K.: *Česká kancelář dvorská 1599-1608. Pokus z moderní diplomatiky*. Praha 1931, s.127.

¹³ Podrobný životopis tohoto měšťana viz BYSTRICKÝ, Vl.: *Jan Telítka, první královský rychtář ve Stříbře po roce 1547*. In: Sborník Okresního muzea v Tachově 1972/7, s.15-33,

vždy v roli neplatícího dlužníka, většinou však nikoli v souvislosti s Pitruškovou.

Podobné styky mezi Stříbrskými a Hornoslavkovskými nebyly tehdy novinkou, máme je doloženy korespondencí od roku 1529 (viz pozn.1) či již 1528. Většina z dochovaných víc než 50 listů nebo jejich konceptů (v úvahu beru pouze prameny předbělohorské, tedy zde do roku 1613), k nimž můžeme připojit ještě 10 dalších zápisů z hornoslavkovských kopiářů let 1545-1556 a 1571-1572¹⁴, se týká vymáhání pohledávek na dluhy za dodávky dobytka, páleného vína, obilí a případně dalších druhů zboží od stříbrských měšťanů jejich hornoslavkovským partnerům. Musíme si ovšem hned uvědomit, že zde nemáme k dispozici souhrnné údaje o celkovém objemu a frekvenci tohoto obchodu, dovídáme se jen o případech a situacích, kdy došlo k narušení normálního běhu věcí, kdy v něm nastaly problémy, především platební. I tak přinášejí tyto informace dosud neznámé konkrétní poznatky o obchodních spojeních na delší vzdálenosti a o způsobech zásobování hornických oblastí Slavkovského lesa v 16. století. Zdá se, že Stříbrští v jeho prvních desetiletích zareagovali dosti pružně na měnící se situaci a chopili se příležitosti v pravý čas. Vystihli dobu počínajícího prudkého vzestupu dolování zejména cínu na Hornoslavkovsku (nemáme ovšem jistotu, zda naše prameny zachycují vzájemné kontakty od samého počátku), růstu počtu horníků a s dolováním spojených dalších profesí v tamní krajině a městě a tedy i potřeby zásobovat tuto zvýšenou koncentraci nezemědělského obyvatelstva nezbytnými potravinami, nápoji a jiným zbožím.

zkráceně týž: Osoba prvního královského rychtáře ve Stříbře po roce 1547. In: Stavovský odboj roku 1547. Sborník z konference ... 1997, Pardubice-Praha 1999, s.125-132.

¹⁴ SOKA Sokolov se sídlem v Jindřichovicích, fond AM Horní Slavkov, i.č.210 Kopiář 1545-1556, kniha 209 a i.č. 211 Kopiář 1571-1573, kniha 210. V dalším dochovaném kopiáři z let 1573-1574, i.č. 212, kniha 211 se korespondence se Stříbrem nevyskytuje. Celkové zpracování těchto pramenů a z nich vyplývajících vztahů obou měst bude předmětem samostatného zpracování.

Dbala o to i tehdejší místní hornoslavkovská, resp. bečovská vrchnost, především známý Jan Pluh z Rabštejna (zemřel roku 1537), který v horních řádech ukládal dávat přísný pozor na to, aby horník mohl kupovat dřevo, maso, víno a chléb podle správné míry a za správnou cenu. K tomu záhy přestávalo postačovat zázemí bečovského panství a blízkého okolí, takže roku 1529 dostalo město právo konat trhy a roku 1533 právo na dva jarmarky a do sféry jeho obchodních zájmů se dostávala i místa vzdálenější¹⁵. Bude věcí dalšího studia zjistit, která jiná místa se na dodávkách do Horního Slavkova (případně samozřejmě i jinam v okolí) podílela, zda i u nich docházelo k podobným obtížím, jaké máme doloženy ve Stříbře, jaká byla intenzita těchto vztahů, cenové poměry a proměny. Zatím můžeme poskytnout jen základní orientační údaje, aniž bychom mohli něco podrobnějšího usuzovat o příčinách neplacení a jiných vznikajících otázkách. Jedním z dodavatelských měst se vedle nahodile zachycených Kladrub stalo tedy Stříbro, vzdálené od Horního Slavkova vzdušnou čarou asi 50 km a nespojené s ním dosud žádnou z hlavních známých cest. Tato vzdálenost převyšovala zhruba dvojnásobně rozsah okruhu stříbrského místního trhu, jak se zatím jeví především z údajů knih počtů.

Od konce 20. let 16.století máme tedy k dispozici sérii zpráv především o vymáhání dluhů hornoslavkovských obyvatel za různé dodávky zboží, poskytované jim stříbrskými měšťany. Nedávají nám sice souvislejší přehled o celkovém objemu a pravidelnosti tohoto obchodu, nicméně jistou kontinuitu zde

¹⁵ K těmto částem historie Horního Slavkova viz ze starší literatury PRŮCKL, V.: *Geschichte der königl. Bergstädte Schlaggenwald und Schönfeld nach Urkunden historisch statistisch topografisch dargestellt*. Cheb 1887, s.22-25. – HAAS, A.: *Soupis privilegií měst a městeček v Západočeském kraji od roku 1526*. In: *Minulost Západočeského kraje* 6, Plzeň 1968, s. 313. – VLASÁK, Vl.: *Archiv města Horního Slavkova. Listiny 1487-1872*. Inventář, sv.1, Jindřichovice 1980, s. 5-7 (rukopis). – PELANT, J.: *Města a městečka Západočeského kraje*, 2. vyd., Plzeň 1988, s. 91-94. – O dodávkách potravin, jmenovitě obilí, piva (do Jáchymova) a sladu z Loun a okolí do hornických míst v Krušnohoří v 16. století píše bez dalších podrobností v kolektivní práci nazvané Louny její editor a v tomto případě i autor příslušné části ROEDL, B. (Lidové noviny, Praha 2005, s.114) s využitím starších citovaných prací Josefa Janáčka, Jaroslava Honce ad. Od poloviny století se však intenzita tohoto obchodu v souvislosti s recesí krušnohorského dolování snižovala.

vystopovat můžeme, když zachycené případy jsou, byť s nepravidelnými přestávkami i několika let rozesety po celém období až do poloviny let sedmdesátých. Týkají se také v naprosté většině již zmíněných komodit, zvláště dobytka, páleného vína a obilí a mezi dlužníky vysoce převažují řezníci. Soubor dopisů, o nichž hovoříme, se v tomto ohledu znatelně liší od podobného konvolutu, dochovaného v SOkA Cheb s korespondencí Stříbro-Cheb, který má mnohem různorodější obsah a nenaznačuje ono v této době poměrně jednostranné zaměření styků jako je tomu v případě Stříbra a Horního Slavkova.

Jediné, co snad bychom mohli v tuto chvíli uvést o intenzitě tohoto obchodu je výše vymáhaných dluhů. Ta sice není vždy zachycena, stejně jako leckdy chybí údaj za co má dlužník vůbec platit a jeho bližší osobní charakteristika, ale přesto lze říci, že dluhy řezníků za dobytek se pohybovaly zhruba mezi 3 až 15 kopami míšeňských grošů. Převedená na dosud známé, ač podrobněji nezpracované ceny dobytka z této doby ve Stříbře představuje částka 15 kop zhruba hodnotu 5-7 volů nebo 3-4 býků, tedy stádečko ne zvlášť početné na rozdíl od stovek či dokonce tisíců kusů hnaných v dálkovém obchodu s uherským dobytkem¹⁶, nicméně v regionálních dimenzích zřejmě postačující, odpovídající možnostem dodavatelů a místy i přesahující finanční schopnosti odběratelů.

Roku 1552 se pro nás po prvé objevuje v těchto jednáních žena, Anna Pitrušková. Můžeme sice předpokládat, že kontakty jejího otce Václava Špického i manžela Jana bakaláře Pitrušky a snad i dalších příbuzných, doložené nejprve z konce 20. let a pak znovu roku 1543 (tehdy šlo o Pitruškové švagra Jakuba sladovníka, manžela sestry Mandeleny a jeho vymáhání 11 kop 50 grošů za dobytek¹⁷) snad i 1545 mohly přetrvávat a pomoci jí přinejmenším v prvních krocích, ale i ty počátky se lišily od ostatních hned v několika směrech.

¹⁶ Uvedené údaje jsou čerpány z Knih počtů ... 1526-1544, i.č. (nové) 25, fol. 215, 249, 252, 290. K dálkovému obchodu s dobytkem srv. kupř. *Dějiny Plzně 1*, red. BĚLOHLÁVEK, M., Plzeň 1965, s.149.

¹⁷ Korespondence ..., fol. 16 (15.9.1543).

Pitrušková začala roku 1552 svoje podnikání, pokud to můžeme posoudit z dochovaných zpráv, sice zajímavou upomínkou na nespecifikovaný dluh 12 kop již shora zmíněné, avšak Janem Pitruškou jen nepříliš jasně obchodně zaangažované Anny Šilinkové¹⁸, ale ještě v témže dopise se dovídáme i o dodávkách dosud prakticky neobchodovaného artiklu, páleného vína, také zatím nám neznámému odběrateli, šenkýři Bartoloměji Eisentrautovi (znění tohoto jména je podobně jako u jiných uváděno v řadě variant, jak napsaných ve Stříbře, tak připisovaných ve formě kancelářské poznámky typu „věc“ na dopisy po doručení v hornoslavkovské městské kanceláři) a v dosud prameny nikdy nezaznamenané výši pohledávky v částce 44 kop míšenských grošů. Hned další rok jí tentýž partner tvrdošijně neplatil za stejné zboží 40 tolarů a obě městské rady musely už jednat o uplatňování obvyklých sankcí, tedy obstavování, případně věznění dlužníkových spoluměšťanů či jeho samého a Eisentraut se pokoušel smluvit jakýsi splátkový kalendář na 20 let po 2 tolarech ročně¹⁹.

Nebyly to však zřejmě jen tyto problémy, které přiměly Pitruškovou k alespoň dočasné změně a rozšíření obchodní orientace. Roku 1555 se dovídáme, že již zmíněný řezník Andres či Andrle z Horního Slavkova jí dlužil již několik let 15 kop za krmné voly, avšak vzájemné styky nových partnerů byly podle tohoto dopisu asi užší než čistě obchodní, neboť když se paní Anna chtěla „svého ... podle práva dobejvati“, vložila se do věci Andrleho manželka, která žádala, aby „s manželem jejím Andrlí ... nic činiti neměla, ... že ona sama plátce býti chce“ a to po dvou kopách ročně. Pitrušková, „ačkoli jim statek dobrej prodala, však nejsa těžkosti její žádostiva“ na návrh přistoupila. Při smlouvě uzavřené mezi nimi údajně již před více než dvěma léty Pitrušková ještě srazila z dluhu 2,5 kopy za službu Andrlové dcery Hestery, která zřejmě

¹⁸ Ibid., fol.28 (9.7.1552).

¹⁹ Ibid., fol. 29-33 (27.1., 6.3. a 9.3. 1553).

byla u Pitruškové na nějaké formě tzv.handlu, pobytu za účelem získání jazykových či jiných zkušeností a znalostí²⁰.

Paní Pitrušková se s Bartolomějem Eisentrautem ani po uvedených obtížích zcela nerozkmotřila, naopak roku 1557 od něho vymáhala dalších 41 kop opět za pálené víno. Současně dala upomínat manželku řezníka Andrleho o 12,5 kopy míšeňských grošů za dobytek – pravděpodobně šlo stále o dluh projednávaný už roku 1555²¹. Jestliže tento obchodní partner, jak jsme již uvedli, byl ze Stříbra častokrát upomínán o dluhy a zřejmě nehospodařil příliš úspěšně, lépe se nevedlo ani jeho rovněž již zmíněné ženě, když se pokusila vzít věci do vlastních rukou. A paní Pitrušková o tom věděla, takže tři měsíce po předchozím dopisu, začátkem roku 1558, psala stříbrská rada opět do Horního Slavkova, že jak je Pitruškové známo, manželka řezníka Andrleho prodala pro dluhy dům a věřitelka žádá, aby slavkovští konšelé donutili tyto dlužníky vyrovnat se s ní²². Tím často upomínaný řezník Andrle mizí z našeho obzoru a nejspíše i z okruhu obchodních partnerů Anny Pitruškové. Ta podle našich dokladů uplatnila ještě jednu pohledávku v roce 1562 vůči starému známému Eisentrautovi, nazývanému zde Bartoš, při čemž jeho činnost je charakterizována v minulém čase („pálený víno prodával“), takže možná obdobně jako snad řezník Andrle skončil se živností (nepíše se však o něm jako o nebožtíkovi). Pitrušková s ním podle dopisu měla tehdy smlouvu a on jí dlužil za sud páleného vína 10 kop grošů míšeňských, kterýžto sud „vzhledajíc na prosbu a pláč /jeho/ manželky Anny jemu uvěřila“. Šenkýřova žena slíbila, že zaplatí, jakmile víno prodá, což se prý již stalo, ale zapláceno nebylo, naopak Bartoš dluží ještě jiné stříbrské měšťance Anně Ještíkové za další 63 žejdlíky páleného vína²³. Tento údaj, kde se píše, že žejdlík páleného vína stál 9 bílých

²⁰ Ibid., fol. 37 (23.6.1555).

²¹ Ibid., fol. 42 (11.12.1557).

²² Ibid., fol. 43 (28.2.1558).

²³ Ibid., fol. 46 (25.7.1562).

denárů by znamenal, pokud se ukáže jako směrodatný, že kupř. dluh ve výši 40 kop míšeňských grošů představoval dodávku zhruba 930 litrů, čili 9,3 hektolitru páleného vína. Otázkou zůstává, odkud Pitrušková podobná množství získávala a samozřejmě, jak často se takové dodávky opakovaly. K dokreslení situace je třeba ještě dodat, že částky, o něž Anna Pitrušková své dlužníky upomínala, v průměru značně převyšovaly obnosy vymáhané podobně jinými stříbrskými obyvateli, takže její podnikání bylo zřetelně nejintenzivnější.

Věnoval jsem poměrně hodně prostoru podrobnostem Pitruškové styku s hornoslavkovskými obchodními partnery, neboť zajímavě zachycují dobové zvyklosti ve vzájemném obchodu na střední vzdálenosti. Nelpělo se tak příliš na dodržování platebních termínů, přihlíželo se nejednou, zvláště mezi známými, k obtížné situaci druhé strany a dalo se smlouvat o splátkách. Skutečné vymáhání dluhu obstavením bylo zdlouhavé a těžkopádné a ve styku mezi městskými radami, jak se vždy zdůrazňuje v dopisech, byť těmito sankcemi vyhrožujících, nežádoucích a neoblíbených. Na druhé straně se předpokládalo dodržování dohodnutých smluv, i když byly jen ústní a konečně veškerá písemná jednání byla vedena v co možná zdvořilém duchu stále zdůrazňované sousedské solidarity a vzájemného přátelství.

Rokem 1562 zmínky o Anně Pitruškové v korespondenci s Horním Slavkovem končí a do značné míry končí i informace o podobných obchodních aktivitách mezi Stříbrem a Horním Slavkovem. Jen ještě na počátku 70. let najdeme asi pět blíže nespecifikovaných a zatím také nezpracovaných zpráv o dluzích jakési Michaely Neumanové vůči Markovi Sedláčkovi, jejímu rovněž nyní blíže neznámému protihráči ve Stříbře a 25. února 1572 psali z Horního Slavkova do Stříbra v záležitosti dluhu 15 kop míšeňských grošů za dobytek, který měl příbuznému Anny Pitruškové Jakubu Špickému platit řezník Hansen Mader. Další podobné kontakty, už jen sporadické, máme doloženy až koncem 80. let 16. století, ale buď nejsou přesněji specifikovány, nebo se týkají jiného zboží. Zda máme toto pravděpodobné ochabnutí dodávek do Horního Slavkova

příčist získání jiných zdrojů zásobování, postupujícímu poklesu místního dolování, případně nasycení tamního trhu, či prostě skončení osobních vztahů Pitruškové k Eisentrautovi a řezníku Andrlému, na které už dokázal navázat jen částečně její bratr či švagr Jakub Špický, nebo konečně zda jen nejsou dochovány potřebné prameny, nemůžeme v tuto chvíli spolehlivě říci. Snad nám jednou poskytne alespoň dílčí odpověď důkladné, ale obtížné prostudování hornoslavkovského materiálu. S jistotou víme, že příčinou nebyla ještě smrt již nemladé Anny Pitruškové, jako opodstatněná se může jevit spíše domněnka o onemocnění či jiném oslabení paní Anny, které mohlo v dalších letech podvázat její ekonomické aktivity.

Ty se v průběhu dosud sledovaného období 1552-1562 projevovaly i ve vztahu ke spoluměšťanům ve Stříbře, někdy jen tím, že se jednotlivci v testamentech přiznávali k dlužným částkám vůči Pitruškové, aniž bychom se dozvídali, jak dluh vznikl. Jan Kostlivý tak roku 1554 dlužil, jak uvedeno „Anně Bakalárce Pitruškovy“ 5 kop grošů míšeňských, roku 1558 10 kop patrně Bláha železník, roku 1559 Mikuláš Kopa částku nespecifikovanou („neb Anna Pitrušková jináč nepoví“), kterou měl zaplatit jeho bratr Prokop, roku 1561 Jan Kantor 3 kopy²⁴. V jiných případech ale byli dlužníci konkrétnější. Václav Rek, řezník, jí dlužil roku 1556 13 a půl kopy a za „letošní dobytek“ dalších 20 kop, Řehoř Hruška, rovněž řezník, roku 1558 opět za dobytek 23 kop a Jan Strádal roku 1560 za slad 1 kopy²⁵. Ani jednou však paní Anna nefiguruje mezi dlužníky, takže možná prodávala dobytek z vlastního chovu (vzpomeňme na její dvůr na hořejším předměstí, dále víme, že roku 1558 měla ve 30 kopách zastaven další pozemek od Duchka sladovníka, který nevylučoval jeho odprodej a roku 1568 měla na dolejší předměstí podle nezřetelné formulace zápisu bud'

²⁴ Kniha závětí ..., fol. 76v (1554) a fol. 86b (1559), Kniha pozemková ..., fol. 95v (1561) a SOKA Tachov, fond AM Stříbro, Kniha pamětní (1372) 1498-1573 (1585), bez starého i.č. (dále Kniha pamětní...), fol. 184b (1558).

²⁵ Kniha závětí ..., fol. 84-84v (1556), fol. 85 (1558) a fol. 91-92 (1560).

stodolu nebo zahradu²⁶) a zřejmě i dobře hospodařila, obezřetně nakupovala a nedostávala se do platební tísně. Její finanční situaci podstatně nevylepšovalo ani dědictví po otci, který jí ve své závěti odkázal poměrně zanedbatelných 5 kop grošů míšeňských a přesto si koupila od Mikuláše Kopy další dům, který doplatila roku 1559²⁷.

Po roce 1562 se již s podobnou činností Anny Pitruškové nesetkáváme ani ve Stříbře. Žila zde však i nadále a vše nasvědčuje tomu, že se těšila slušné společenské prestiži. Tak roku 1562 došlo k projednávání testamentu podruhyňě Mandy Jílkové zcela ojedinělým způsobem, když oproti jinak výhradně mužské účasti (i u všech kšaftujících žen) byla k oznámení Mandiny poslední vůle pozvána Anna Pitrušková se třemi dalšími ženami²⁸ a dále pak roku 1567 se spolu s Jakubem Špickým, Martinem Faberem a Martinem Krupičkou zúčastnila dosti delikátního jednání při stížnosti Jakuba, pastorka Urbana sladovníka na otčima pro zcela nedostatečnou péči o dospívajícího mladíka. Snad zde hrály úlohu příbuzenské či sousedské vztahy, nicméně účast ženy v podobném, jí osobně se bezprostředně netýkajícím jednání byla opět něčím vymykajícím se z obvyklých mezí²⁹.

Vůbec se zdá, jakoby příklad Anny Pitruškové působil i na další ženy a podněcoval je k vlastní činnosti. Tři roky po ní se jako další žena v často zmiňované korespondenci objevuje jiná neuspokojená věřitelka řezníka, Mandelena z Veliké ulice (tam měla dům i Pitrušková), ze strany Hornoslavkovských se do projednávání, třebaže do jisté míry neúspěšně, zapojují manželky obou hlavních dlužníků, po boku Pitruškové se roku 1562 setkáváme s druhou, i když skromnější stříbrskou dodavatelkou páleného vína. Z těchto stále víceméně ojedinělých případů nelze sice vyvozovat příliš

²⁶ Ibid., fol.85v (1558) a fol. 112v (1568).

²⁷ Ibid., fol.86b,86bv (1559).

²⁸ Ibid., fol. 95v (1562).

²⁹ Kniha pamětní..., fol. 218v (1567).

zevšeobecňující závěry, ale přestože ženy nebyly z úředních jednání a ekonomických aktivit doby zcela vyloučeny, v našem případě se jedná o poměrně vysokou míru této účasti.

Anna Pitrušková koncem 60. let 16. století již zřejmě jen dožívala. Roku 1569 prodala za 70 kop grošů míšeňských nárožní dům proti masným krámům (nedovedu zatím říci, zda šlo o objekt koupený od Mikuláše Kopy) Vítu Graffovi (psáno i Kraffovi), řezníkovi, který Anně platil vejrunky ještě roku 1573. Pak už jejich placení přiznával písař a snad synovec Pitruškové Martin Krupička, roku 1575 její bratr Jakub Špický na místě kněze Václava a roku 1580 Krupička dům Graffovi vzdal³⁰. Tehdy byla Anna Pitrušková v pramenech po prvé označena za nebožku, avšak datem jejího úmrtí byl nejspíše rok 1573 nebo 1574, kdy přestala přijímat splátky od Graffa. Zemřela již v době, kam nedosahují záznamy dochované knihy závětí, čehož musíme samozřejmě litovat, neboť pokud by její testament byl zapsán, jistě by výrazně dokreslil charakteristiku této zajímavé ženy ze Stříbra 16. století i dobových poměrů.

Na závěr pokusu o životopis, který přes řadu zajímavých momentů zůstává jen zlomkovitým odrazem skutečného života a vyvolává řadu dalších otázek, je možno připojit ještě poznámku metodického rázu, že totiž ve vlastním pramenném materiálu ve fondu AM Stříbro nenajdeme žádný náznak toho, co pro Pitruškovou, ale i některé hornoslavkovské obyvatele představovalo po celá desetiletí velmi pravděpodobně poměrně důležitý zdroj výdělků, tedy obchodních vztahů k Hornímu Slavkovu a že tuto skutečnost je třeba mít při zpracovávání podobných témat stále na mysli, abychom své představy neúnosně nezjednodušovali pouze kvůli nedochovanosti pramenů.

Osudy Anny Pitruškové nás nechávají nahlédnout do běžného života měšťanů menšího královského města, i když – a v tom je zčásti i jejich zajímavost – jsou také v mnohém atypické. Dcera z ničím nevynikající

³⁰ Kniha pozemková ..., fol. 131v a SOkA Tachov, fond AM Stříbro, Kniha vzdání 1572-1633, i.č.(nové) 17, fol. 28 (1580).

řemeslnické rodiny se provdala za muže poněkud pro nás záhadného, snad s vyšším vzděláním, či alespoň se zřetelnějším zájmem o ně, ale bez výrazného profesního zaměření. Jejich majetkové poměry nebyly vynikající, ale ani chudobné a my se můžeme jen domýšlet, zda již zmíněná Pitruškova jak se zdá jistá nevyhraněnost a z ní vyplývající existenční potřeby nevedly Annu ještě za manželova života k prvním, pro ženu tehdy nepříliš obvyklým (a také zvláště nezaznamenávaným) krokům pro lepší materiální zabezpečení. Příležitost k tomu jí snad poskytovali i její otec a bratr či švagr, když projevovali jisté sklony k obchodování a měli, podobně jako manžel, kontakty, které jim to umožňovaly. Také Pitruškové dcera se provdala za poměrně vysoce vzdělaného i dobře postaveného městského písaře, s nímž si Pitrušková dobře rozuměla i po smrti této dcery (a jehož syna očekávala slušná kariéra vyššího úředníka v Praze) a konečně se paní Anna dostala do příbuzenského poměru i s tehdy nejvýznamnější osobou ve městě, mnohonásobným purkmistrem a pak po řadu let královským a císařským rychtářem.

To vše, byla-li dostatečně vnímavá a schopná, z ní mohlo učinit osobu se značným rozhledem, což potvrdila po Pitruškově smrti. Tehdy, aniž by se znovu vdala, jak bylo časté, se sama pustila do obchodování zejména s dobyt看kem a páleným vínem, které se neomezovalo na okruh stříbrského místního trhu, ale zasahovalo do mnohem vzdálenější oblasti Horního Slavkova, vyžadující svou koncentrací nezemědělského obyvatelstva zásobování ze širšího okolí. Nevíme, odkud Pitrušková své zboží získávala, její dodávky byly však, jak se zdá v období let 1552-1562 ze Stříbra nejčastější i nejrozsáhlejší, přestože ovšem zřejmě nedosahovaly skutečně velkoobchodních dimenzí doby. Vedla si však ve svých mezích a v dosti krátké době, kterou měla k dispozici, skutečně zdatně, nemáme žádné zprávy o jakémkoli jejím dluhu (spíše byla dosti trpělivou věřitelkou), naopak ještě přikoupila jeden menší dům. Její ekonomická aktivita poté pravděpodobně skončila, ale setkáme se s ní ještě dvakrát, když byla, opět

ve městě netradičně, ač žena, přizvána k řešení některých úředních záležitostí. Příběh Anny Pitruškové poskytuje pohled do naší měšťanské společnosti 16. století, ukazuje konkrétní možnosti uplatnění žen té doby a přispívá k objasnění obchodních vztahů i způsobů zásobování hornických oblastí.